

مجله‌ی علمی پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز
سال چهارم، شماره‌ی اول، بهار و تابستان ۹۲ (پیاپی ۷)

مقایسه‌ی افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی

راضیه سهرابی* محبوبه البرزی** فریبا خوشبخت***
دانشگاه شیراز

چکیده

هدف پژوهش حاضر، مقایسه‌ی افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی بوده است. داستان‌های بررسی شده در این پژوهش ۱۰ افسانه‌ی ایرانی، ۱۰ کتاب داستانی - تصویری ایرانی و ۱۰ کتاب داستانی - تصویری خارجی بود که به صورت تصادفی انتخاب شدند و با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی قیاسی و بر اساس مؤلفه‌های تفکر فلسفی تحلیل شدند. نتایج پژوهش نشان داد که میان کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و افسانه‌های ایرانی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی تفاوت چشم‌گیری دیده نمی‌شود، اما میان داستان‌های ایرانی و خارجی بر این مبنا تفاوت وجود دارد. کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و افسانه‌های ایرانی از مؤلفه‌های تفکر فلسفی بیش‌تری نسبت به کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی دارند. هم‌چنین مؤلفه‌هایی که در داستان‌های ایرانی نسبت به داستان‌های خارجی دیده می‌شد، مربوط به مهارت‌های کاوشگری هستند.

واژه‌های کلیدی: افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی، مؤلفه‌های تفکر فلسفی.

* کارشناس ارشد فلسفه تعلیم و تربیت sohrabiraziye@yahoo.com (نویسنده‌ی مسئول)

** استادیار مبانی تعلیم و تربیت mahbobealborzi@yahoo.com

*** استادیار مبانی تعلیم و تربیت farimah2002us@yahoo.com

۱. مقدمه

در دنیای معاصر که اطلاعات و ارتباطات یکی از پایه‌های بنیادی فعالیت‌های بشری است، ایجاد و کسب مهارت‌های فکری مناسب، ضرورتی انکارناپذیر است (گوچ،^۱ ۱۹۹۱، به نقل از اسلامی، ۱۳۸۲). تفکر، توانمندی خاص بشری و عالی‌ترین شکل فعالیت عقلی است که بر اساس دیدگاه متخصصان تعلیم و تربیت، قابلیت آموزش و پرورش دارد. فیشر^۲ معتقد است تفکر، هر نوع فعالیت ذهنی است که به تدوین یا حل یک مسأله، تصمیم‌گیری و فهم مطلب کمک می‌کند (فیشر، ۱۳۸۵ الف: ۲۷). در سال‌های اخیر پرورش مهارت‌های تفکر، به‌ویژه در کودکان جایگاه و اهمیت ویژه‌ای یافته است. در همین زمینه نظریه‌پردازان و پژوهشگران به شناخت و تبیین تفکر در کودکان و مهارت‌های اساسی آن با نام‌هایی مانند تفکر منطقی^۳، تفکر خلاق^۴، تفکر انتقادی^۵ و تفکر فلسفی^۶ موضوع را بررسی کرده‌اند. از میان انواع تفکر، تفکر فلسفی به دلیل جایگاه ویژه در پرورش درست اندیشیدن و حل مسأله بیش‌تر توجه اندیشمندان را جلب کرده است (کم،^۷ ۱۳۸۹؛ لیپمن^۸، ۱۳۸۲؛ شارپ^۹، ۱۳۸۹؛ متیوز^{۱۰}، ۱۳۸۷؛ خسرونژاد، ۱۳۹۰). برنامه‌ی فلسفه برای کودکان^{۱۱} اولین بار از سوی متیو لیپمن در اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰ بر اساس اندیشه‌های راه‌دانایی سقرات^{۱۲}، ایده‌ی اجتماع پژوهشی^{۱۳} پیرس^{۱۴} و یادگیری مشارکتی به روش حل مسأله‌ی دیویی^{۱۵} و نظریات ویگوتسکی

¹ Gough

² Logical Thinking

³ Creative Thinking

⁴ Critical Thinking

⁵ Philosophical Thinking

⁶ Philip Cam

⁷ Lipman

⁸ Sharp

⁹ Matthews

¹⁰ Philosophy for Children

¹¹ Socrate

¹² Community of Inquiry

¹³ Peirce

¹⁴ Dewey

¹⁵ Vygotsky

پایه‌گذاری شد (قائدی، ۱۳۸۴: ۱۴). هدف این برنامه تقویت مهارت‌های تفکر فلسفی از دوران کودکی است و به این منظور از داستان بهره می‌گیرد.

لیپمن، شارپ و کم از پیشگامان تفکر فلسفی در کودکان می‌باشند که معتقدند ادبیات کودک ابزاری برای آموزش فلسفه به کودکان می‌باشد. لیپمن معتقد است فلسفه ویژه‌ی بزرگسالان نیست و کودکان با ابزار داستان می‌توانند آن را انجام دهند. بر اساس دیدگاه وی اگر کودکان بیاموزند که به بررسی سازوکارهای افکار بپردازند و شواهد و مفروضات را بکاوند و مقایسه کنند، تفکر فلسفی را هر چند در سطوح پایین آموخته‌اند (لیپمن، به نقل از هجری، ۱۳۸۲: ۶۲). شارپ به عنوان همکار لیپمن به نگارش داستان‌های فلسفی برای کودکان و برگزاری کارگاه‌های آموزشی پرداخت (قائدی، ۱۳۸۹: ۱) و کم (۱۳۸۹) بهترین راه برای پرورش تفکر را اجرای تمرین‌های خردمندانه و اجتماعی در جلسه‌ی هم‌اندیشی می‌داند و ادبیات کودکان را محرکی مؤثر برای کاوش فلسفی معرفی می‌کند. این پژوهش‌گر برای تفکر فلسفی سه مهارت زیر را همراه با مولفه‌های آن‌ها این گونه برمی‌شمارد:

الف) مهارت‌های کاوش‌گری: ۱. پرسش‌های سودمند؛ ۲. دلایل و شواهد؛ ۳. جست‌وجوی توضیحات؛ ۴. بررسی جایگزین‌ها؛ ۵. تصحیح خود؛ ۶. تمرکز بر مسأله‌ی اصلی؛

ب) مهارت‌های مفهومی و استدلالی: ۱. بیان معناها؛ ۲. تمایزهای سودمند؛ ۳. مقایسه‌های مناسب؛ ۴. مثال‌های سودمند؛ ۵. استنتاج‌های مرتبط؛ ۶. قضاوت‌های سنجیده؛

ج) مهارت‌های تعاملی: ۱. گوش دادن به دیگران؛ ۲. شرکت در بحث؛ ۳. کمک به یکدیگر؛ ۴. بررسی اختلاف‌ها؛ ۵. احترام به دیگران؛ ۶. پذیرش انتقادهای دیگران.

متیوز از دیگر نظریه‌پردازان فلسفه برای کودکان معتقد است بخشی از ادبیات کودک ماهیت فلسفی دارد. وی کودکان را فیلسوفان طبیعی می‌نامد (متیوز به نقل از خسرونژاد ۱۳۸۴ الف: ۲۷) و با توجه به دو ویژگی توانایی فلسفیدن و تخیل، گونه‌ای از داستان‌ها را با عنوان داستان‌های «تفنی - فلسفی» یا «ماجرای-فکری»^۱ مطرح می‌کند می‌کند (متیوز، ۱۳۸۷: ۳۳۳). تفاوت متیوز با سایر پیشگامان فلسفه برای کودک در

^۱ Intellectual Adventure Story

نگرش او به داستان‌ها و ادبیات است که بیش از بقیه به نقش داستان در تفکر فلسفی اهمیت می‌دهد. از سوی دیگر خسرونژاد معتقد است هر اثر ادبی می‌تواند فلسفی باشد. او معتقد است اندیشه‌ی فلسفی گونه‌ای از اندیشه است که دربرگیرنده‌ی سه ویژگی جامعیت، ژرفا و انعطاف‌پذیری است و چون هر سه این ویژگی‌ها برخاسته از توانایی ذهنی تمرکززدایی‌اند، برای تقویت اندیشه‌ی فلسفی کودکان باید بکوشیم این توانایی، یعنی تمرکززدایی را در آنان پرورش دهیم (خسرونژاد، ۱۳۹۰: ۲۰). هم‌چنین معتقد است ادبیات کودک به دلیل برخورداری از ویژگی تمرکززدایی فی‌نفسه فلسفی است (همان، ۱۳۸۴: ۷۹).

بررسی نظرات مطرح شده، نشان می‌دهد که هر کدام از صاحب‌نظران نام برده، نگاهی متفاوت به داستان‌ها و ادبیات کودک در پرورش تفکر فلسفی داشته‌اند. در میان این اندیشمندان فلیپ کم به تدوین مؤلفه‌ها و مهارت‌هایی تفکر فلسفی می‌پردازد که از راه ادبیات داستانی پرورش می‌یابند. او همه‌ی مهارت‌ها را به‌صورت منظم و طبقه‌بندی شده و با ذکر مؤلفه‌های مربوطه بیان می‌کند، به‌ویژه در فهرست کم مهارت‌های تعاملی نیز در نظر گرفته شده است. البته صاحب‌نظران دیگر نیز در ضمن نظرات خود به این مهارت‌های تعاملی توجه داشته‌اند اما به‌صورت مستقیم به ذکر آن‌ها نپرداخته‌اند. از این‌رو مؤلفه‌های تفکر فلسفی کم به دلیل جامعیت آن، مبنای این پژوهش قرار گرفته است.

اندیشمندان و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت از سال‌ها پیش کوشیده‌اند از ظرفیت‌های داستان برای تقویت تفکر کودک بهره‌گیرند. مزایای داستان و استفاده از آن در تقویت تفکر کودک، از سال‌ها پیش مورد توجه علمای تعلیم و تربیت بوده است. داستان، معمولی‌ترین سرآغاز برای تشویق کودک به ژرف‌نگری است و وسیله‌ای طبیعی برای پرورش تفکر، دانش و مهارت‌های زبانی فراهم می‌کند (مکتبی‌فر، ۱۳۸۹: ۹۹). بسیاری بر این باورند که داستان ساختار قدرتمندی برای سازماندهی و انتقال اطلاعات و نیز ایجاد معنا در زندگی و محیط دارد و داستان‌سرایی به دانش‌آموزان این انگیزه را می‌دهد تا به رویکردهای خود برای حل مسأله بیندیشند و در کشف گره‌های مبهم داستان سهیم شوند (حسینی، ۱۳۸۴: ۴۵).

یکی از مزیت‌های اصلی داستان به‌عنوان محرکی برای فکر کردن در کلاس درس این است که داستان خوب توجه کودک را جلب و فکر او را مشغول می‌کند. هم‌چنین داستان‌ها، مطالب برانگیزاننده‌ای دارند و محرک سؤال‌ها، مسأله‌ها و ایده‌هایی هستند که می‌توان در بحث از آن‌ها استفاده کرد (فیشر، ۱۳۸۵ ب).

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در زمینه‌ی تفکر فلسفی، بیش‌تر پژوهش‌های انجام گرفته، به برنامه‌ی فلسفه برای کودکان مربوط است که بیش‌تر به شیوه‌ی آزمایشی بوده است. به‌جزء این پژوهش‌ها، دسته‌ای دیگر بر ادبیات داستانی متمرکز شده‌اند و به تحلیل کتاب‌های داستانی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی پرداخته‌اند. خسرونژاد (۱۳۸۹) در بخشی از کتاب معصومیت و تجربه، به بررسی و تحلیل ۴۷ افسانه‌ی ایرانی بر اساس مؤلفه‌ی تمرکززدایی که به اعتقاد وی اصلی‌ترین مؤلفه‌ی تفکر فلسفی است، پرداخته است. نتایج پژوهش او نشانگر این است که کلیه‌ی افسانه‌ها و ادبیات داستانی بررسی شده از ظرفیت تمرکززدایی برخوردارند. ایروانی و مختاری (۱۳۸۸)، در پژوهشی با هدف تحلیل محتوای ادبیات داستانی برای یافتن مفاهیم بنیادین فلسفی، با توجه به سه حوزه‌ی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و ارزش‌شناسی در داستان‌های برگزیده، به این نتیجه رسیدند که در هیچ یک از حوزه‌ها پرداختن به مفاهیم مطرح شده در داستان‌ها از سوی نویسندگان ادبیات داستانی، به گونه‌ای نبوده است که برانگیزنده‌ی قدرت تفکر و تأمل در مخاطبان خود باشد. پریخ (۱۳۸۸) نیز، در پژوهشی با عنوان «ردپای مفاهیم فلسفی در داستان‌های کودکان» به بررسی کتاب‌های داستانی مناسب برای گروه سنی دبستان از میان کتاب‌های مناسب انتشار یافته در سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۷ به‌منظور مشخص کردن عناصر فلسفی در آن‌ها و شناسایی کتاب‌هایی که توانمندی لازم را داشتند، پرداخته است.

به‌طورکلی، پژوهش‌های انجام شده نشانگر اهمیت و نقش داستان‌ها در پرورش تفکر فلسفی کودکان است. از سوی دیگر، داستان‌های ایرانی به‌دلیل تناسب با فرهنگ ایرانی، می‌توانند بر پرورش تفکر نقش داشته باشند. بنابراین ضروری است که داستان‌های مناسب، شناسایی و معرفی شوند. افسانه‌ها نیز به‌عنوان بخشی از فرهنگ و هویت یک ملت اهمیت بسیاری دارند و شاهد این اهمیت، نگارش برخی از داستان‌های معاصر بر مبنای همین افسانه‌ها است. حال سؤالی که مطرح می‌شود این

است که آیا افسانه‌های ایرانی که از ناخودآگاه ذهن انسان برخاسته و نویسنده‌ی خاصی ندارند و به عبارتی نشان‌دهنده‌ی خرد جمعی ایرانیان هستند، از طرف دیگر از دید عموم بیش‌تر حالت تفریح یا انتقال میراث فرهنگی دارند، می‌توانند در انتقال و پرورش مهارت‌های تفکر در کودکان نقش داشته باشند. به این منظور افسانه‌های ایرانی و داستان‌های نوشته شده از سوی نویسندگان ایرانی به‌عنوان بخشی از ادبیات داستانی ما در این پژوهش بررسی شده است و با داستان‌های خارجی مقایسه شده‌اند؛ چون به‌نظر می‌رسد در ایران، داستان‌های خارجی بیش‌تر مورد توجه هستند و این مسأله که آیا نویسندگان خارجی به‌منظور پرورش تفکر به نگارش داستان‌ها پرداخته‌اند و یا اینکه توجه آن‌ها بر جنبه‌ی ادبی داستان‌ها متمرکز بوده، نیازمند بررسی است. یا نویسندگان خارجی به مسأله‌ی پرورش تفکر توجه بیش‌تری داشته‌اند یا ادبیات داستانی، نیازمند بررسی است. از سوی دیگر مرور پیشینه‌ی پژوهش نشانگر آن بود که در زمینه‌ی مقایسه‌ی ادبیات داستانی ایرانی و خارجی بر اساس مؤلفه‌های تفکر فلسفی پژوهشی صورت نگرفته است. کارهای اندکی که صورت گرفته نیز، فقط به یک گروه از ادبیات داستانی (افسانه‌ها)، آن هم با مؤلفه‌ها و گاه روش متفاوت پرداخته است.

بنابراین، پژوهش حاضر بر آن است تا به بررسی و مقایسه‌ی سه گروه ادبیات داستانی (افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی (کتاب‌های ترجمه شده) متناسب برای گروه سنی «الف» و «ب»، بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی «کم» پردازد تا راهنمای عملی برای افرادی باشد که با تعلیم و تربیت کودکان سر و کار دارند و در انتخاب داستان مناسب به آن‌ها کمک کند.

در این راستا پژوهش حاضر در پی بررسی و پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

- ۱) مؤلفه‌های تفکر فلسفی به چه میزان در افسانه‌های ایرانی حضور دارند؟
- ۲) مؤلفه‌های تفکر فلسفی به چه میزان در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی حضور دارند؟
- ۳) مؤلفه‌های تفکر فلسفی به چه میزان در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی حضور دارند؟

۴) کدامیک از سه گروه ادبیات داستانی (افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی) منتخب برای گروه سنی «الف» و «ب» بهره‌ی بیش‌تری از مؤلفه‌های تفکر فلسفی برده‌اند؟

۲. روش پژوهش

۲-۱. طرح پژوهش و روش انجام آن

پژوهش حاضر پژوهشی کیفی است که با روش تحلیل محتوای کیفی قیاسی انجام گرفته است؛ به این صورت که محتوای داستان‌های کودکان بر اساس مؤلفه‌های تفکر فلسفی «فیلیپ کم» سنجیده شده است. مؤلفه‌های مطرح شده از سوی کم در قالب پرسش‌هایی برای سنجش نتایج حاصل از کندوکاو فلسفی در کلاس درس و مشاهده تغییرات رفتار کودکان پس از جلسات کندوکاو بودند که در پژوهش حاضر برای بررسی متون داستانی استفاده شدند. به عبارتی در این پژوهش این مؤلفه‌ها، به مؤلفه‌هایی برای تحلیل متن تبدیل شده‌اند و در طی این روند یکی از مؤلفه‌ها یعنی بحث کردن به دلیل ممکن نبودن سنجش آن در متن حذف شده است. در ادامه، نمونه‌ای از مؤلفه‌ها در هر سه مهارت همراه با تعریف عملیاتی آن ارائه می‌شود:

۱. نمونه‌ای از مهارت‌های کاوشگری، مؤلفه‌ی پرسش‌های سودمند: متن، کودکان را به پرسیدن پرسش‌هایی که توجه همه را به موضوعات مهم جلب کند و به بحث مناسبی منتهی شود، برمی‌انگیزد.

۲. نمونه‌ای از مهارت‌های مفهومی و استدلالی، مؤلفه‌ی استنتاج‌های مرتبط: شخصیت‌های داستان، نسبت به نتایج دیدگاه‌هایشان هوشیار هستند و تمایل دارند فرضیات پرسش برانگیزی را که ارائه شده، باز و آشکار کنند.

۳. نمونه‌ای از مهارت‌های تعاملی، مؤلفه‌ی پذیرش انتقادهای دیگران: شخصیت‌های داستان، انتقادهای منصفانه‌ی دیگران را نسبت به دیدگاه‌های خود می‌پذیرند، هم‌چنین نسبت به امکان اشتباه از سوی خود معترف هستند. گفتنی است که واحد تحلیل در این پژوهش، کل داستان و پاراگراف‌ها بوده است. روندی که در این پژوهش برای تحلیل متون به کار گرفته شد، از کل به جزء است؛ در آغاز، موضوع و درون‌مایه به منظور تحلیل بهتر کل متن مشخص شد. پس از آن کل داستان و در ادامه پاراگراف‌ها، تحلیل

و فراوانی هر مؤلفه در داستان استخراج شد. هم‌چنین جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش با استفاده از روش اسنادی صورت گرفت و رویکرد مورد استفاده در تجزیه و تحلیل داده‌ها در این رویکرد توصیفی- تفسیری بود. در پیوست شماره‌ی ۱ نمونه‌ای از شیوه‌ی تحلیل (داستان خانم سیب و آقای هندوانه از گروه کتاب‌های داستانی- تصویری ایرانی) آورده شده است.

۲-۲. نمونه‌ی پژوهش

کتاب‌های مورد بررسی در این پژوهش عبارت بودند از:

۱. افسانه‌های ایرانی که از سوی فضل‌الله مهتدی (صبحی) در مجموعه‌ای با عنوان قصه‌های صبحی گردآوری شده است. با بهره‌گیری از نظر سه نفر متخصص ادبیات کودک، از میان این افسانه‌ها، ۱۰ افسانه‌ی مناسب برای گروه سنی «الف» و «ب» انتخاب شدند. این افسانه‌ها عبارتند از: خاله سوسکه، کدو قلقله‌زن، روباه پیر، زور، کلاغ و روباه، شیر شکر، غوزه، پیرزن، روباه و لک‌لک، و دم‌دوز. لازم به ذکر است، دلیل انتخاب افسانه‌های صبحی این بوده است که پیش از صبحی مجموعه‌ی منظم و یکجایی از افسانه‌ها ثبت نشده و هرچه هست پراکنده است. صبحی از این نظر اولین نفر است و کار او را با کار برادران گریم در اروپا مقایسه می‌کند.

۲. کتاب‌های داستانی- تصویری ایرانی: از میان کتاب‌های داستانی- تصویری ایرانی منتخب شورای کتاب بین سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۵ (به علت در دسترس بودن لیست کامل یک دوره از کتاب‌های منتخب شورای کتاب کودک در زمان انجام پژوهش) ۱۰ داستان مناسب برای گروه سنی «الف» و «ب» به شیوه‌ی تصادفی انتخاب شدند؛ خانم سیب و آقای هندوانه، لبخند نیلوفر، توپ قرمز، مترسک- موش- پرنده، زیباترین آواز، شما یک دماغ زرد ندیدید؟، قهوه‌ای، پوست پسته، خرگوش و رودخانه، و موش بازیگوش.

۳. کتاب‌های داستانی- تصویری خارجی: از بین کتاب‌های داستانی- تصویری ترجمه شده‌ی منتخب شورای کتاب بین سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۵، به شیوه‌ی تصادفی، ۱۰ داستان مناسب برای گروه سنی «الف» و «ب» انتخاب شدند. این داستان‌ها عبارتند از: کیسه‌ی خالی، مترسک مواظب هندوانه‌هاست، پوکی دنیا را درست می‌کند، جنگل

کوچک، نی‌نی چه می‌خواهد؟، اما فردیناند این کار را نکرد، چه کسی آلفونس ابری را می‌ترساند؟، شیر یا گربه، قول بچه قورباغه و کجاست آن آلفونس همیشگی؟

۳. یافته‌ها

به منظور پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش، سه گروه متون داستانی (افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی) تحلیل و میزان فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در هر یک تعیین شد و در نهایت با هم مقایسه شدند. در ادامه یافته‌های مربوط به هر پرسش آورده شده است.

۳-۱. میزان حضور مؤلفه‌های تفکر فلسفی در افسانه‌های ایرانی

خلاصه‌ی تحلیل‌های انجام شده به منظور مشخص شدن مؤلفه‌های تفکر فلسفی موجود در افسانه‌های ایرانی بر اساس مؤلفه‌های «کم» در جدول ۱ عنوان شده است:

جدول ۱. مؤلفه‌های تفکر فلسفی در افسانه‌های ایرانی

مهارت	مؤلفه		مهارت‌ها	مؤلفه		مهارت‌ها	
	کل متن	پاراگراف		کل متن	پاراگراف		
مهارت‌های کارشناسی	دلایل و شواهد		مهارت‌های مفهومی و استدلالی	۵۴		مهارت‌های تعاملی	
	تمرکز بر مسأله‌ی اصلی			۱۰			
	بررسی جایگزین‌ها			۸			
	جست‌وجوی توضیحات			۵			
	پرسش‌های سودمند			۲			
	تصحیح خود			۲			
	استنتاج‌های مرتبط			۱۵			
	قضایات‌های سنجیده			۳			
	بیان معناها			۲			
	مثال‌های سودمند			۱			
کمک به یکدیگر		۱					
جمع		۱۰۵		جمع		۲۲	
		۸۳				۲۲	

همان‌گونه که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، در افسانه‌های ایرانی مورد بحث، مؤلفه‌های پرسش‌های سودمند، دلایل و شواهد، جست‌وجوی توضیحات، بررسی جایگزین‌ها، تصحیح خود، تمرکز بر مسأله‌ی اصلی، بیان معناها، استنتاج‌های مرتبط، قضاوت‌های سنجیده، مثال‌های سودمند و کمک به یکدیگر دیده می‌شود. هم‌چنین از میان مهارت‌ها، مهارت‌های کاوشگری و در همین گروه مؤلفه‌ی دلایل و شواهد بیش‌ترین فراوانی را دارد و تقریباً در همه‌ی افسانه‌ها مشاهده می‌شود. بعد از دلایل و شواهد، تمرکز بر مسأله‌ی اصلی مؤلفه‌ای است که در همه‌ی افسانه‌ها دیده می‌شود. علاوه‌بر این، مهارت‌های تعاملی به میزان خیلی کمی (فقط یک مؤلفه)، در این گروه از متون داستانی یافت می‌شود.

۲-۳- میزان حضور مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی
خلاصه‌ی تحلیل‌های انجام شده به‌منظور مشخص شدن مؤلفه‌های تفکر فلسفی موجود در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی بر اساس مؤلفه‌های «کم» در جدول ۲ عنوان شده است:

جدول ۲. مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی

ردیف	مؤلفه	فراوانی		ردیف	مؤلفه	فراوانی	
		کل متن	پاراگراف			کل متن	پاراگراف
مهارت‌های کاوشگری	پرسش‌های سودمند	۲۲		مهارت‌های مفهومی و استدلالی	مثال‌های سودمند	۱۰	
		۱۸	۴			۱۰	-
	بررسی جایگزین‌ها	۲۱			بیان معناها	۹	
		۱۹	۲			۸	۱
	دلایل و شواهد	۱۷			استنتاج‌های مرتبط	۸	
		۱۷	-			۷	۱
	تمرکز بر مسأله‌ی اصلی	۱۰			تمایزهای سودمند	۱	
		-	۱۰			-	۱
	تصحیح خود	۶			کمک به یکدیگر	۱	
		۱	۵			-	۱
جست‌وجوی توضیحات	۶		جمع	۱۱۱			
	۵	۱		۸۵	۲۶		

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی، مؤلفه‌های پرسش‌های سودمند، دلایل و شواهد، جست‌وجوی توضیحات، بررسی جایگزین‌ها، تصحیح خود، تمرکز بر مسأله‌ی اصلی، بیان معناها، مثال‌های سودمند، استنتاج‌های مرتبط، تمایزهای سودمند و کمک به یکدیگر دیده می‌شود. هم‌چنین از میان مهارت‌ها، مهارت‌های کاوشگری و در همین گروه مؤلفه‌ی پرسش‌های سودمند بیش‌ترین فراوانی را دارد و تمرکز بر مسأله‌ی اصلی در همه‌ی داستان‌ها مشاهده می‌شود. هم‌چنین مهارت‌های تعاملی به میزان خیلی کمی (فقط یک مؤلفه)، در این گروه از داستان‌ها وجود دارد. البته، با توجه به این که مؤلفه‌ی تمرکز بر مسأله‌ی اصلی را فقط در کل داستان می‌توان بررسی کرد و امکان تحلیل پاراگراف‌ها بر مبنای این مؤلفه نیست و بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته، این مؤلفه در همه‌ی کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی منتخب دیده می‌شود، در نتیجه، می‌توان گفت، مؤلفه‌ی تمرکز بر مسأله‌ی اصلی، حضور پررنگ تری را نسبت به سایر مؤلفه‌ها در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی دارد.

۳-۳. میزان حضور مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی

خلاصه‌ی تحلیل‌های انجام شده به‌منظور مشخص شدن مؤلفه‌های تفکر فلسفی موجود در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی بر اساس مؤلفه‌های «کم» در جدول ۳ عنوان شده است.

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی، مؤلفه‌های پرسش‌های سودمند، دلایل و شواهد، جست‌وجوی توضیحات، بررسی جایگزین‌ها، تصحیح خود، تمرکز بر مسأله‌ی اصلی، بیان معناها، مثال‌های سودمند، مقایسه‌های مناسب، تمایزهای سودمند، استنتاج‌های مرتبط، بررسی اختلاف‌ها، کمک به یکدیگر، احترام به دیگران و پذیرش انتقادهای دیگران دیده می‌شود. هم‌چنین از میان مهارت‌ها، مهارت‌های کاوشگری و از میان مؤلفه‌ها، مؤلفه‌ی دلایل و شواهد بیش‌ترین فراوانی را دارند و تمرکز بر مسأله‌ی اصلی در همه‌ی داستان‌ها مشاهده می‌شود. البته، همانند کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی، در این گروه نیز، فراوانی بیش‌تر یک مؤلفه دلیل بر برتری آن مؤلفه نیست. در نتیجه، مؤلفه‌ی تمرکز بر مسأله‌ی

اصلی، به دلیل تکرار در همه‌ی داستان‌ها، حضور پررنگ‌تری را نسبت به سایر مؤلفه‌ها، در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی دارد.

جدول ۳. مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی

مهارت	مؤلفه		مهارت	مؤلفه	
	کل متن	پاراگراف		کل متن	پاراگراف
مهارت‌های کاوشگری	دلایل و شواهد		مهارت‌های مفهومی و استدلالی	۱۴	
	تمرکز بر مسأله‌ی اصلی			۱۰	
	تصحیح خود			۵	
	پرسش‌های سودمند			۵	
	جست‌وجوی توضیحات			۴	
	بررسی جایگزین‌ها			۱	
	مثال‌های سودمند			۸	
	بیان معناها			۶	
	جمع			۶۳	
				۴۳	
مهارت‌های تعاملی	استنتاج‌های مرتبط		مهارت‌های مفهومی و استدلالی	۲	
	مقایسه‌های مناسب			۲	
	تمایزهای سودمند			۱	
	بررسی اختلاف‌ها			۲	
	کمک به یکدیگر			۱	
	احترام به دیگران			۱	
	پذیرش انتقادهای دیگران			۱	
	جمع			۶۳	
				۴۳	
				۲۰	

با توجه به تحلیل‌های انجام شده در هر سه گروه از متون داستانی، مهارت‌های تعاملی نسبت به سایر مهارت‌ها، به میزان کمتری مشاهده شدند. در حالی که، این مهارت‌ها، یکی از جنبه‌های مهم تفکر فلسفی هستند. تفکر فلسفی در فضای بحث و گفت‌وگو و در تعامل با دیگران است که امکان پرورش بیش‌تری می‌یابد، گفت‌وگو می‌تواند افراد را در حال کشف تفاوت‌هایشان، استدلال کردن با یکدیگر، تبادل عقاید و ساختن اندیشه بر روی اندیشه‌های یکدیگر، نشان دهد (کم، ۱۳۸۹).

البته، این نتیجه نیاز به تأمل دارد؛ چون که تحلیل متون داستانی، نشان از آن داشت که در این متون، ارتباط و تعامل میان شخصیت‌ها وجود دارد، اما زمانی که بر مبنای مؤلفه‌های «فیلیپ کم»، تحلیل صورت می‌گیرد، این مهارت‌های تعاملی مشاهده نمی‌شوند. البته ممکن است این نتیجه ناشی از آن باشد که مهارت‌های تعاملی کم، با مشاهده‌ی رفتار کودکان پس از جلسات کاوشگری فلسفی سنجیده می‌شوند و با وجود این که به مؤلفه‌هایی به‌منظور سنجش در متن تبدیل شده‌اند، ممکن است، در متن مشاهده نشوند.

به‌عبارت دیگر، شاید امکان سنجش مهارت‌های تعاملی «کم»، آن گونه که باید، در متن نباشد. چرا که بروز این مهارت‌ها، نیازمند حضور در جلسات بحث و گفت‌وگو است که در آن افراد برای پیشبرد بحث، نیازمند بهره‌گیری از مهارت‌های تعاملی هم‌چون گوش دادن به دیگران، پذیرش انتقادهای دیگران، احترام به نظرات دیگران و غیره هستند.

۴-۳. مقایسه‌ی افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و کتاب‌های

داستانی - تصویری خارجی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی

خلاصه‌ی تحلیل‌های انجام شده به‌منظور مشخص شدن غنی‌ترین گروه از متون داستانی در جدول ۴ عنوان شده است:

همان‌گونه که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، میان کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و افسانه‌های ایرانی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی «کم» تفاوت قابل ملاحظه‌ای دیده نمی‌شود، اما میان داستان‌های ایرانی و خارجی بر این مبنای تفاوت وجود دارد. کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و افسانه‌های ایرانی از مؤلفه‌های تفکر فلسفی بیش‌تری نسبت به داستان‌های خارجی برخوردار بودند. این نتیجه بر مبنای فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کل متن، در پاراگراف‌ها و در مجموع حاصل شده است.

جدول ۴. مقایسه‌ی افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی

مهارت	مؤلفه	افسانه‌های ایرانی	کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی	کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی
مهارت‌های کارشناسی	پرسش‌های سودمند	۲	۲۲	۵
	دلایل و شواهد	۵۴	۱۷	۱۴
	جست‌وجوی توضیحات	۵	۶	۴
	بررسی جایگزین‌ها	۸	۲۱	۱
	تصحیح خود تمرکز بر مسأله‌ی اصلی	۲ ۱۰	۶ ۱۰	۵ ۱۰
مهارت‌های مفهومی و استدلالی	بیان معناها	۲	۹	۶
	تمایزهای سودمند	-	۱	۱
	مقایسه‌های مناسب	-	-	۲
	مثال‌های سودمند	۱	۱۰	۸
	استنتاج‌های مرتبط	۱۵	۸	۲
قضاوت‌های سنجیده	۳	-	-	
مهارت‌های تعاملی	گوش دادن به دیگران	-	-	-
	کمک به یکدیگر	۳	۱	۱
	بررسی اختلاف‌ها	-	-	۲
	احترام به دیگران	-	-	۱
پذیرش انتقادهای دیگران	-	-	۱	
جمع	--	۱۰۵	۱۱۱	۶۳
		کل متن پاراگراف	کل متن پاراگراف	کل متن پاراگراف
		۲۲ ۸۳	۲۶ ۸۵	۲۰ ۴۳

۴. بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش، بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته و فراوانی‌های به‌دست آمده، نشان داد که از میان سه گروه از متون داستانی، کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و پس از

آن افسانه‌های ایرانی از مؤلفه‌های تفکر فلسفی (مؤلفه‌های تفکر فلسفی فیلیپ کم) بیش‌تری نسبت به داستان‌های خارجی برخوردارند. این نتیجه، با توجه به فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کل متن، پاراگراف‌ها و در مجموع حاصل شده است. نتایج نشان داد که عمده‌ی تفاوت میان کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و خارجی، در پاراگراف‌هاست و تفاوت در فراوانی مؤلفه‌ها در کل متن، میان کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و خارجی اندک است و از آن‌جایی که وزن کل متن در تحلیل داستان‌ها، بیش از پاراگراف‌ها است، به سادگی نمی‌توان نتیجه گرفت که کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی بهتر از کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی است. باید توجه داشت که کلیت یک داستان در تحلیل اهمیت بیش‌تری را نسبت به جملات و پاراگراف‌ها دارد. به عبارت دیگر، تأثیری که یک اثر و عناصر آن در کل بر مخاطب می‌گذارد بسیار فراتر از تأثیری است که جمله‌ها و پاراگراف‌های آن به صورت جداگانه می‌گذارد. ممکن است داستانی که کل متن آن از مؤلفه‌های تفکر فلسفی برخوردار است و در پاراگراف‌های آن، مؤلفه‌ای مشاهده نمی‌شود و یا به میزان کم مشاهده می‌شود، نسبت به داستانی که در کل متن آن مؤلفه‌ای مشاهده نمی‌شود و در پاراگراف‌های آن مؤلفه‌های بسیار زیادی مشاهده می‌شود، غنی‌تر باشد. در تبیین نتیجه‌ی به‌دست آمده در پژوهش حاضر، دو مفروضه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت:

۱. در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی بر تصویر تأکید زیادی شده است و در اکثر مواقع این تصویر است که نقش اصلی را ایفا می‌کند و نه متن. در این کتاب‌ها، تصویر معمولاً از حالت قرینه با متن فراتر می‌رود و چیزی فراتر و ورای متن را پیش روی مخاطب قرار می‌دهد. در حالی که این مسأله در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی کمتر مشاهده می‌شود. از آن‌جایی که واحد تحلیل در این پژوهش متن بوده است و تصاویر کتاب‌ها مورد تحلیل قرار نگرفته‌اند، یکی از احتمالات این بود که شاید علت برتری داستان‌های ایرانی به خارجی این باشد که در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی مورد بحث، تصویر نقش اصلی را داشته و از مؤلفه‌های تفکر فلسفی بسیاری برخوردار بوده است و اگر این‌گونه باشد، نتیجه تغییر می‌یابد. به‌منظور کنترل این مورد، تصاویر در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی جهت مشخص شدن مؤلفه‌های تفکر

فلسفی تحلیل شدند. تحلیل تصویرها نشان از آن داشت که در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی، تصاویر حالت قرینه با متن دارند و چیزی فراتر از آن نمی‌گویند و از مؤلفه‌های تفکر فلسفی برخوردار نیستند. در یک موردی که در داستان «کجاست آن آلفونس همیشگی؟» به نظر می‌رسید تصویر چیزی فراتر از متن داشته باشد، نیز مؤلفه‌ای مشاهده نشد. در نتیجه، این مورد نیز در نتیجه تغییری ایجاد نکرد.

۲. فرض دیگر به تفاوت تعداد پاراگراف‌ها در داستان‌ها اشاره دارد. از آنجایی که تعداد پاراگراف‌ها از داستانی به داستان دیگر و در نتیجه در هر یک از متون داستانی بررسی شده متفاوت است و احتمالاً داستانی با پاراگراف کم‌تر، مؤلفه‌ی کم‌تری را نیز دربر دارد، فرض دیگر این بود که شاید نسبت تعداد پاراگراف‌ها به مؤلفه‌های موجود در آن‌ها در داستان‌های خارجی کم‌تر از داستان‌های ایرانی بوده است. به‌منظور کنترل این امر، درصد پاراگراف‌های برخوردار از مؤلفه‌های هر کتاب به کل پاراگراف‌های همان کتاب و سپس در هر گروه از متون داستانی مشخص و با هم مقایسه شدند. مقایسه‌ی درصدها نشان داد که این درصد در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی، نسبت به کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی بیش‌تر است [درصد پاراگراف‌های برخوردار از مؤلفه‌های تفکر فلسفی به کل پاراگراف‌ها در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی برابر ۲۴٪، در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی برابر ۶/۴٪ و در افسانه‌های ایرانی برابر ۱۶٪ بود. این مورد نیز، نتیجه را تأیید و بر آن صحه گذاشت.

علاوه‌بر آنچه گفته شد در تحلیل داستان‌ها باید به نکاتی دیگر نیز توجه داشت: ابتدا آن‌که باوجود فراوانی کم‌تر مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی نسبت به دو گروه دیگر، تنوع مؤلفه‌ها در آن‌ها، بیش‌تر از دو گروه دیگر بود. به این صورت که اکثر مؤلفه‌های تفکر فلسفی در این گروه مشاهده می‌شد. اکثر مؤلفه‌های موجود در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی که در دو گروه دیگر نبودند، مربوط به مهارت‌های تعاملی بودند. مثلاً در کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی، مؤلفه‌های بررسی اختلاف‌ها، احترام به دیگران و پذیرش انتقادهای دیگران مشاهده شد، که افسانه‌های ایرانی و کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی از آن‌ها برخوردار نبودند. علت این امر ممکن است به این مسأله برگردد که در غرب، بر حل مسأله و مهارت‌های کاوشگری تأکید بسیاری بوده و همواره، پرورش این مهارت‌ها در

کودکان مدنظر بوده و مهم تلقی شده است. در حالی که مهارت‌های تعاملی کم‌تر مورد توجه بوده است. در نتیجه، در سال‌های اخیر، با توجه به کمبودی که در این زمینه احساس شده، به بحث و گفتگو و یادگیری مشارکتی توجه بیش‌تری شده و در نتیجه مهارت‌های تعاملی مورد نیاز برای شرکت در بحث و گفتگو، نیز برای آن‌ها مهم تلقی شده است. در نتیجه، ایجاد و پرورش مهارت‌های تعاملی نیز، در کودکان مورد توجه قرار گرفته و در پی آن، در برنامه‌ی فلسفه برای کودکان و در جلسات کاوشگری بر این مسأله تأکید شده است. در حالی که در ایران، همواره تعامل و ارتباط با دیگران، امری مهم بوده است و برخلاف کشورهای خارجی، در زمینه‌ی مهارت‌های کاوشگری و استدلالی کمبود احساس شده و در نتیجه، در سال‌های اخیر، بر ایجاد و پرورش این مهارت‌ها در کودکان، تأکید شده است. شاید این‌گونه بتوان گفت که نیازی که در دو فرهنگ احساس شده، یکی از علت‌های این تفاوت باشد و این مسأله در داستان‌ها نیز، نمود پیدا کرده است.

دیگر آن‌که حضور مؤلفه‌ی تمرکز بر مسأله‌ی اصلی در همه‌ی داستان‌ها، نشان از آن دارد که همه‌ی متون داستانی از مؤلفه‌های تفکر فلسفی، حتی به میزان اندک، برخوردارند. به عبارت دیگر، هر داستان به صرف داستان بودن از این مؤلفه برخوردار است و در نتیجه، همه‌ی متون داستانی، به دلیل برخورداری از مؤلفه‌ی تمرکز بر مسأله‌ی اصلی، کار فلسفی می‌کنند. به این ترتیب یافته‌های این پژوهش با یافته‌های خسرونژاد (۱۳۸۴ ب: ۷۹)، همسو است. وی معتقد است ادبیات فی نفسه فلسفی است. البته خسرونژاد از زاویه‌ی دیگری به این نتیجه می‌رسد، وی معتقد است داستان ذاتاً فلسفی است، چون تمرکززدا است.

در مجموع نتیجه‌ی کسب شده در پژوهش حاضر می‌تواند برای دست‌اندرکاران تربیت کودکان، تلنگری باشد و آن‌ها را از ارزش داستان‌ها و افسانه‌های ایرانی، آنچه که مربوط به فرهنگ خودمان است، آگاه و هوشیار سازد، چرا که این ارزش اغلب نادیده انگاشته می‌شود. حتی تصور خود پژوهش‌گر در آغاز پژوهش این بود که داستان‌های خارجی غنی‌ترند. این تصور ممکن است به ناآگاهی و عدم اطلاع ما از وجود داستان‌های مناسب تألیفی، هم‌چنین عدم دسترسی آسان به آن‌ها برگردد. آنچه در دسترس کودکان و در معرض استفاده‌ی آن‌ها قرار می‌گیرد، کتاب‌های به‌اصطلاح

بازاری‌اند که فقط تصاویری خوش رنگ و نگار و به ظاهر زیبا دارند ولی در عمل به پرورش مهارت‌های مورد نیاز در کودکان هم‌چون مهارت‌های فکری کمکی نمی‌کنند. در حالی که داستان‌ها و افسانه‌های ایرانی، در صورت تناسب با نیازهای کودکان، به دلیل این‌که برگرفته از فرهنگ بومی‌مان هستند، فرهنگی که کودکان در آن رشد می‌کنند، می‌توانند در جهت پرورش تفکر کودکان و شکل‌گیری عادات فکری مناسب در آن‌ها، مؤثرتر از داستان‌های خارجی باشند. بنابراین متون داستانی داخلی مناسب جهت پرورش تفکر به‌ویژه تفکر فلسفی در کودکان باید شناسایی و معرفی شوند و در دسترس کودکان قرار گیرند.

نکته‌ای که در اینجا ذکر آن ضروری به نظر می‌رسد و همواره باید مدنظر باشد این است که با وجود تمام موارد عنوان شده و همه‌ی تبیین‌های صورت گرفته، نمی‌توان با قطعیت گفت کتاب‌های داستانی - تصویری خارجی ضعیف‌تر از کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و افسانه‌های ایرانی هستند. نتیجه‌ی حاصل از این پژوهش ممکن است ناشی از محدودیت‌های زیر باشد:

- نتیجه‌ی به‌دست آمده بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی «کم» بوده است و ممکن است با بهره‌گیری از مؤلفه‌های مطرح شده از سوی افراد دیگر، نتیجه‌ی دیگری حاصل شود.

- این پژوهش به بررسی داستان‌های تألیفی و ترجمه شده در محدوده‌ی زمانی سال‌های ۸۰ تا ۸۵ پرداخته است. از آنجایی که سال انتشار داستان‌های خارجی و سال ترجمه‌ی آن‌ها متفاوت و در نتیجه سال تألیف و انتشار داستان‌های ایرانی و خارجی متفاوت است، این احتمال وجود دارد که اگر نویسندگان خارجی در سال‌های اخیر (۸۵-۸۰) به نگارش داستان‌هایشان می‌پرداختند، ممکن بود داستان‌های آن‌ها از مؤلفه‌های تفکر فلسفی بیش‌تری برخوردار باشد.

- مسأله‌ی دیگر مربوط به ترجمه‌ی کتاب‌ها است. زمانی که متنی ترجمه می‌شود، در برخی مواقع ماهیت آن تغییر می‌یابد. نیکولایوا (۲۰۰۶: ۳۲) در این زمینه مثالی را مطرح می‌کند. وی معتقد است در داستان «بادیل سگ من»، زمانی که از سوئدی به آمریکایی ترجمه می‌شود، تغییر ماهیت رخ می‌دهد. بادیل در نسخه‌ی سوئدی، سگی

تنبل است ولی در نسخه‌ی آمریکایی سگی است با ذهنی روشن و متفاوت از نسخه‌ی سوئدی.

- در نهایت این‌که، حتی در صورت نادیده گرفتن موارد پیشین، این پژوهش به بررسی کتاب‌ها در یک محدوده‌ی زمانی (۱۳۸۰-۱۳۸۵) پرداخته است. زمانی با قطعیت می‌توان گفت کتاب‌های داستانی-تصویری خارجی از مؤلفه‌های تفکر فلسفی کم‌تری نسبت به کتاب‌های داستانی-تصویری ایرانی و افسانه‌های ایرانی برخوردارند که مجموعه‌ی وسیع‌تری از کتاب‌ها بررسی و تحلیل شوند.

فهرست منابع

اسلامی، محسن. (۱۳۸۲). *ارائه‌ی الگویی برای طراحی و اجرای برنامه‌ی خواندن انتقادی و بررسی اثر آن بر تفکر انتقادی و نوشتن تحلیلی*. پایان‌نامه دکتري دانشگاه تربیت معلم تهران.

ایروانی، شهین و خدیجه مختاری. (۱۳۸۸). «تحلیل محتوای ادبیات کودکان برای یافتن مفاهیم بنیادین فلسفی». دومین همایش ادبیات داستانی کودکان و نوجوانان دانشگاه شیراز.

پریخ، مه‌ری؛ پریخ، زهره و زهرا مجدی. (۱۳۸۸). «ردپای مفاهیم فلسفی در داستان‌های کودکان: پژوهشی پیرامون شناسایی عناصر مرتبط با آموزش تفکر فلسفی». دومین همایش ادبیات داستانی کودک و نوجوانان دانشگاه شیراز.

حسینی، زهره. (۱۳۸۴). «اصول داستان‌های فکری و مفاهیم موجود در آن‌ها». *ویژه‌نامه‌ی فلسفه و کودک، بنیاد حکمت اسلامی صدرا، شماره‌ی ۱، صص ۴۵-۵۰*. خسرونژاد، مرتضی. (۱۳۹۰). *چگونه توانایی اندیشیدن فلسفی کودکان را پرورش دهیم*. مشهد: به‌نشر.

_____ (۱۳۸۹) *معصومیت و تجربه (درآمدی بر فلسفه‌ی ادبیات کودک)*. تهران: مرکز.

_____ (۱۳۸۴ الف). [گفتگوی سعید ناجی با مرتضی خسرونژاد]. «درباره‌ی مؤلفه‌های ادبیات کودک و برنامه‌ی فلسفه برای کودکان و نوجوانان». *کتاب ماه کودک و نوجوان*. شماره‌ی ۹۶، صص ۲۶-۳۰.

- _____ (۱۳۸۴ ب). «تمرکززدایی در ادبیات کودک هم هدف است و هم روش». کتاب ماه کودک و نوجوان. شماره‌ی ۹۰، صص ۷۳-۸۳. فیشر، رابرت. (۱۳۸۵ الف) آموزش تفکر به کودکان. ترجمه‌ی مسعود صفایی مقدم و افسانه نجاریان، اهواز: رسش.
- _____ (۱۳۸۵ ب) آموزش و تفکر. ترجمه‌ی فروغ کیانزاده، اهواز: رسش. قائدی، یحیی. (۱۳۸۹). [یحیی قائدی در گفتگو با خبرگزاری مهر]. «مارگارت شارپ در تبیین برنامه‌ی فلسفه برای کودکان بسیار فعال بود». برگرفته از سایت *mehrnews*. تاریخ بازیابی: ۱۳۸۹/۱۰/۲۵.
- _____ (۱۳۸۴). «شهروندان کوچک: فلسفه برای کودکان، شهروندی و دموکراسی». *خردنامه‌ی همشهری*. شماره‌ی ۵۴، صص ۱۴-۱۵. کم، فیلیپ. (۱۳۸۹) با هم فکر کردن: کندوکاوهای فلسفی برای کلاس. ترجمه‌ی فرزانه شهرتاش و مژگان رشتچی، تهران: شهرتاش.
- متیوز، گرت. بی. (۱۳۸۷). «داستان‌های تفننی - فلسفی». ترجمه‌ی روحیه نظری پور، در *دیگرخوانی‌های ناگزیر: رویکردهای نقد و نظریه‌ی ادبیات کودک*، به کوشش مرتضی خسرونژاد؛ با مقدمه‌ای از پیتر هانت. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- مکتبی‌فر، لایلا. (۱۳۸۹). بررسی تناسب محتوای داستان‌های تألیفی ایرانی برای کودکان گروه سنی «ح» با مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر انتقادی. پایان‌نامه‌ی دکتری دانشگاه شهید چمران اهواز.
- هجری، محسن. (۱۳۸۲). «ادبیات کودک و خردورزی فلسفی». کتاب ماه کودک و نوجوان، شماره‌ی ۷۵، صص ۵۵-۶۳.
- Nikolajeva, M & Scoff, C (2006). *How Picturebooks Work*. New York: Routledge.

پیوست ۱ (نمونه‌ای از تحلیل‌های صورت گرفته)

نام داستان: خانم سیب و آقای هندوانه نویسنده: علی مفاخری

خلاصه‌ی داستان: شاه‌پری می‌خواست معنی وارونه را بفهمد. خرس کوچولو (عروسک شاه‌پری) به او پیشنهاد کرد، جای همه‌چیز را در فکرش عوض کند و آن‌ها را نقاشی کند. شاه‌پری نیز در فکرش جای ماه و ماهی، رنگین کمان و سرسره پارک، لباس‌های مادر و پدر، ماشین‌ها با ابرها را عوض کرد و با خود فکر کرد که اگر جای آن‌ها عوض می‌شد، چه می‌شد.

موضوع: تخیل

درون‌مایه(ها):

کودکان گروه سنی الف و ب دارای قدرت تخیل قوی هستند.

کودکان گروه سنی الف و ب دارای توانایی تفکر اگر/ پس هستند. (کودکان گروه سنی

الف و ب به تدریج توانایی تفکر اگر/ پس را کسب می‌کنند).

مؤلفه‌های موجود در کل متن عبارتند از:

بررسی جایگزین‌ها، پرسش‌های سودمند، تمرکز بر مسأله‌ی اصلی، بیان معناها، تصحیح

خود، جست‌وجوی توضیحات، استنتاج‌های مرتبط

مؤلفه‌های موجود در پاراگراف‌ها عبارتند از:

بررسی جایگزین‌ها، پرسش‌های سودمند، استنتاج‌های مرتبط، جست‌وجوی توضیحات

پیوست ۲

مؤلفه‌های موجود در پاراگراف‌های داستان خانم سیب و آقای هندوانه

شماره پاراگراف	پاراگراف	مؤلفه
۳	شب موقع خواب شاه‌پری از خودش پرسید: همه چیز دارد وارونه می‌شود، یعنی چه؟	پرسش‌های سودمند
۴	شاه‌پری خوابش نبرد. بلند شد، خرسش را برداشت و وارونه‌اش کرد.	جست‌وجوی توضیحات
۵	شاه‌پری گفت: می‌خواهم معنی وارونه را بفهمم.	جست‌وجوی توضیحات
۹	شاه‌پری چشم‌هایش را بست و گفت: اگر جای ماه و ماهی عوض می‌شد، چه می‌شد؟	پرسش‌های سودمند/ بررسی جایگزین‌ها

۱۰	آن وقت شاه‌پری می‌توانست برای ماهی قصه بگوید و برای ماه نقاشی کند. ستاره‌ها می‌توانستند با ماهی دوست شوند و گربه هم نمی‌توانست ماهی را بخورد.	بررسی جایگزین‌ها / استنتاج‌های مرتبط
۱۱	اگر جای رنگین‌کمان و سرسره پارک عوض می‌شد، چه می‌شد؟	پرسش‌های سودمند / بررسی جایگزین‌ها
۱۲	آن وقت شاه‌پری می‌توانست روی رنگین‌کمان رنگارنگ سر بخورد و سرسره هم می‌توانست با پرنده‌های آسمان دوست شود.	بررسی جایگزین‌ها / استنتاج‌های مرتبط
۱۴	اگر لباس‌های مادر و پدر عوض می‌شد، چه می‌شد؟	پرسش‌های سودمند / بررسی جایگزین‌ها
۱۵	آن وقت، مادرش زیباترین داماد بود و پدرش زشت‌ترین عروس.	بررسی جایگزین‌ها / استنتاج‌های مرتبط
۱۶	اگر واگن‌های قطار اسباب‌بازی پرنده می‌شدند و پرنده‌ها روی ریل‌ها راه می‌رفتند، چه می‌شد؟	پرسش‌های سودمند / بررسی جایگزین‌ها
۱۷	آن وقت به جای سوت قطار، آواز قشنگ پرنده‌ها شنیده می‌شد و همه‌ی اسباب‌بازی‌ها می‌توانستند به راحتی داخل واگنی در آسمان پرواز کنند.	استنتاج‌های مرتبط / بررسی جایگزین‌ها
۱۸	اگر گردن زرافه کمد لباس می‌شد، چه می‌شد؟	پرسش‌های سودمند / بررسی جایگزین‌ها
۱۹	آن وقت همه می‌دیدند که شاه‌پری چه بچه‌ی نامرتبی است و باید از مادرش خواهش می‌کرد، فوری کمدش را مرتب می‌کرد.	استنتاج‌های مرتبط
۲۰	اگر جای ماشین‌ها با ابرها عوض می‌شد، چه می‌شد؟	پرسش‌های سودمند / بررسی جایگزین‌ها
۲۱	آن وقت شاه‌پری می‌توانست در ماشین بنشیند و در آسمان گردش کند. چمن و درخت‌ها هم از اسب‌ها استفاده می‌کردند.	استنتاج‌های مرتبط / بررسی جایگزین‌ها
۲۳	اگر گربه‌اش، مثل پرنده‌ها در آسمان پرواز می‌کرد، چه می‌شد؟	پرسش‌های سودمند / بررسی جایگزین‌ها
۲۴	اگر گربه‌اش، به جای ماهی، داخل تنگ آب شنا می‌کرد، چه می‌شد؟	پرسش‌های سودمند / بررسی جایگزین‌ها